

LIETUVOS MOTERŲ PAŽANGOS PROGRAMA

Lietuvos moterų pažangos programa parengta pagal JT IV pasaulinės konferencijos moterų klausimais, įvykusios Pekine 1995 m. rugsėjo 4-15 d., priimtus dokumentus „Pekino deklaracija“ bei „Veiksmų platforma“.

Tai pirmoji Lietuvos moterų pažangos programa. Lietuva pirma kartą dalyvavo JT pasaulinėje konferencijoje moterų klausimais (kuri buvo jau ketvirtoji), kaip JTO narė ji įsipareigojo vykdyti šios konferencijos nutarimus. Programą parengė Pasirengimo JT IV pasaulinei konferencijai moterų klausimais Lietuvos komitetas ir šio komiteto sekretoriatas. Buvo nutarta susitelkti tik ties aktualiausiomis, reikalaujančiomis neatidėliotino sprendimo sritimis, išvardyti tik pačias svarbiausias problemas ir numatyti pagrindinius būdus joms spręsti. Lietuvos moterų pažangos programoje nurodytos tik veiklos kryptys, paliekant konkrečių atsakingų vykdytojų nuožiūrai sukurti detalius įgyvendinimo planus.

Lietuvos moterų pažangos programa buvo apsvaistyta seminare „Lygios teisės ir galimybės“, kuris buvo surengtas 1995 m. spalio 20-21 d. Vilniuje, dalyvaujant tarptautiniams ekspertams. Ji buvo papildyta ir pataisyta atsižvelgiant į ministerijų pastabas bei pasiūlymus.

Lietuvos moterų pažangos programą parengė Pasirengimo JT IV pasaulinei konferencijai moterų klausimais Lietuvos komiteto narės Leonora Jūrienė, Roma Globienė, Marijona Karalienė, Irena Litvinaitė-Avyžienė, Rasa Melnikienė, Nijolė Slavinskienė, Vanda Vainauskienė, hab. dr. Ona Voverienė, vadovaujant Vyriausybės patarėjai moterų ir šeimos klausimais, socialinių mokslų daktarei Giedrei Purvaneckienei.

IVADAS

Besirengiant JT IV pasaulinei konferencijai moterų klausimais, įvertinome Lietuvos moterų padėtį. Atlikome keletą sociologinių tyrimų, su- rinkome ir išanalizavome statistinius duomenis, palyginome juos su kitų pasaulio šalių. Lietuvos moterų padėtis nėra gera, ji nedaug skiriasi nuo kitų posocialistinių šalių, kurios susiduria su panašiomis problemomis bei prieštaravimais. Suprantama, besivystančių šalių moterų problemos labai skiriasi: neraštingumas, nevienodos teisės į mokslą, sveikatos apsaugą, turto paveldėjimą bei valdymą. Šiuo požiūriu posocialistinių šalių moterų padėtis nebloga. Deja, tik labai nedaug visų posocialistinių šalių moterų dalyvauja valstybės valdyme ir politikoje. Posocialistinės šalys ypatingai atsilieka dėmesiu moterų problemoms, noru jas išspręsti. Tik po IV Pasaulinės konferencijos moterų klausimais daugumos posocialistinių šalių vyriausybėse pradėtos kurti institucijos, atsakingos už moterų pažangą ar moterų ir vyrų lygiateisiškumo įgyvendinimą, visose kuriami ir vyriausybių tvirtinami veiksmų planai ir programos moterų padėčiai pagerinti.

Daugiausia įtakos moterų padėčiai Lietuvoje po Nepriklausomybės atkūrimo turi šie prieštaringi visuomenės bruožai bei vystymosi tendencijos:

1. Visuomenė vystosi demokratinės sistemos link, ryškūs ir negrįžtami žodžio bei spaudos laisvės pokyčiai, bet dauguma žmonių demokratijos nesieja su moterų teisėmis.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija bei įstatymai įtvirtina ir garantuoja moterų ir vyrų lygias teises, tačiau tikrovėje dažnai pasitaiko lygiateisiškumo pažeidimų.
3. Ekonominė sankloda iš komandinės sistemos keičiasi į laisvosios rinkos ekonomikos. Atitinkamai keičiasi ir socialinių garantijų sistema, tačiau daugelis žmonių, įpratusių prie socialistinės sistemos socialinių garantijų, pageidauja, kad pastarosios būtų ir toliau teikiamos.
4. Ekonominiai sunkumai ypač palietė moteris, sudarančias skurdžiausią gyventojų dalį.
5. Moterų padėtį labai komplikuoja daugumos gyventojų, o ir pačių moterų, patriarchalinės pažiūros. Buvusios TSRS įstatymai numatė daug lengvatų moterims, tuo pačiu buvo formuojama visuomenės nuomonė kad už vaikus ir šeimą yra atsakinga tik moteris. Todėl moterims tenka dvigubas krūvis - šeima ir darbas.

Dėl šių bei kitų priešasčių susiklostė pagrindinės moterų problemos: moterų žmogaus teisių nepaisymas, skurdo feminizacija, moterų nedalyvavimas politiniuose ir ekonominiuose sprendimuose,

smurtas ir prievarta prieš moteris. Nemažai specifinių problemų yra švietimo bei sveikatos apsaugos srityse. Statistinių bei mokslinių duomenų stoka bei visuomenės informavimo priemonių abejingumas moterų ir jų problemų atžvilgiu turi įtakos indiferentiškam visuomenės požiūriui į moterų padėtį. Visuomenė nepakankamai suvokia ir vertina moterų problemų sprendimų reikšmę šalies gyvenimo pagerėjimui.

Dr. Giedre PURVANECKIENĖ

LIETUVOS MOTERŲ PAŽANGOS PROGRAMA

I. BENDROJI DALIS

Besirengiant JT IV pasaulinei konferencijai moterų klausimais buvo įvertinta Lietuvos moterų padėtis. Išryškėjo šios pagrindinės problemos:

Moterų žmogaus teisių apsauga: visuomenė nesuvokia moters teisių kaip žmogaus teisių, trūksta juridinių žinių; nėra mechanizmo, kuris kontroliuotų, kaip laikomasi konstitucinio lygybės principo; visuomenėje susiformavusi nuomone, kad moteris, auginanti vaiką, nėra pilnavertė visuomeninio, politinio gyvenimo dalyvė bei pilnavertė darbuotoja.

Moterų ekonominė - socialinė padėtis: pereinamuoju i rinkos ekonomiką laikotarpiu Lietuvoje nuolat didėja atotrūkis tarp vyrų ir moterų galimybių dalyvauti ekonominiame gyvenime ir užsitikrinti pragyvenimo šaltinį. Paties skurdžiausio visuomenės sluoksnio daugumą sudaro moterys. Jų atlyginimai vidutiniškai yra 1,4 karto mažesni nei vyrų, joms sunkiau įsidarbinti; žemesnis moterų pragyvenimo lygis; nelygybė šeimoje ir darbo rinkoje; nepakankamas moterų dalyvavimas sprendžiant ekonominius bei socialinius klausimus. Kaimo moterys atsidūrė ypatingai sunkioje ekonominėje ir socialinėje padėtyje. Jos neturi darbo, o tuo pačiu neužtikrinamos socialinės garantijos. Moterys beveik nedalyvauja sprendžiant mokesčiais surinktų lėšų be užsienio paskolų panaudojimo ir garantijų teikimo klausimus bei skirstant techninę užsienio šalių, tarptautinių ir finansinių organizacijų pagalbą.

Moterys ir aplinkos apsauga: visuomenė yra gana indiferentiška aplinkos apsaugos bei gamtos tausojimo problemoms, nepakankamai informuojama apie aplinkos būklę ir jos įtaką gyventojų, ypač moterų ir vaikų, sveikatai konkrečiose gyvenamosiose vietovėse; mažai moterų dalyvauja, priimant sprendimus aplinkosaugos klausimais; visuomeninės moterų organizacijos nepakankamai domisi ir skiria dėmesį aplinkosaugos klausimams.

Moterų sveikata, šeimos planavimas: nepatenkinama moterų sveikata, didelis kūdikių ir gimdyvių mirtingumas, daug nevaisingų šeimų; trūksta informacijos gyventojams apie šeimos planavimo metodus, kontracetines priemones, todėl vis dar didelis nėštumų nutraukimų skaičius; didėja sergamumas lytiniu keliu plintančiomis ligomis, tarp jų AIDS.

Moteris ir švietimas: darbingo amžiaus Lietuvos moterų išsilavinimas vidutiniškai aukštesnis už vyrų, jos sudaro daugumą besimokančiųjų. Tačiau jų intelektualinis ir kūrybinis potencialas per mažai panaudojamas;

mažai moterų dalyvauja akademinėje veikloje, švietimo ir mokslo sistemos valdyme; maži mokytojų, kurių dauguma moterys, atlyginimai; trūksta tyrimų apie lyčių skirtumus švietimo bei mokslo sistemoje; išlieka lyčių diskriminacija priimant į aukštąsias ir aukštesniąsias mokyklas.

Moterys politikoje ir valdyme: visuomenėje įvyko negrįžtami demokratiniai pokyčiai, tačiau moterų klausimas nebuvo susietas su demokratija. Mažas moterų dalyvavimas politikoje ir valdyme rodo, kad demokratija dar nėra pasiekta. Nėra programų, skatinančių nuosekliai siekia lyčių balanso valdyme.

Prievarta ir smurtas prieš moteris ir mergaites: visuomenėje ir šeimoje išplito prievarta ir smurtas. Nuo jo ypatingai kenčia moterys. Tačiau visuomenė nepakankamai suvokia smurto prieš moteris mastą, yra neigiamai nusistačiusi prieš smurto aukas; nėra valstybinių smurto prieš moteris panaikinimo ir prevencijos programų; nepatenkinamas pareigūnų pasirengimas kovoti su smurtu prieš moteris; nėra prieglaudų bei būtinos pagalbos sistemos smurto aukoms.

Moteris ir visuomenės informavimo priemonės: visuomenės informavimo priemonės daro

didžiulį poveikį savo šalies politikai, žmonių sąmonei, pažiūroms bei poelgiams. Tačiau visuomenės informavimo priemonėse išlieka stereotipinis arba neigiamas moterų vaizdavimas; nepakankama žurnalistų įtaka visuomenės informavimo priemonėms; nereti žurnalistinės etikos pažeidimai.

Statistikos sistema ir lyčių skirtumai: statistikos bei socialinių tyrimų duomenys naudojami priimant politinius, ekonominius bei socialinius sprendimus. Neturint pakankamai informacijos apie lyčių skirtumus, galima priimti neteisingus, neatsižvelgiančius į lyčių skirtumus arba net diskriminuojančius sprendimus. Lietuvoje nepakankama statistinės sistemos duomenų bazė; nepakankamai tobula duomenų rinkimo metodika, kuri neatspindi lyčių skirtumų visose gyvenimo srityse; daugeliui jau parengtų statistinių bei socialinių tyrimų stinga lėšų.

II. VEIKSMŲ PROGRAMA

1. MOTERŲ ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGA

Pagrindiniai tikslai:

- pasiekti, kad visuomenė suvoktų, jog moters teisės - visuotinės žmogaus teisės;
- sukurti įstatymus ir jų įgyvendinimo bei kontrolės mechanizmą, garantuojantį moterų ir vyrų lygių teisių ir galimybių principo laikymąsi;
- pasiekti lygias moterų ir vyrų teises visuomenėje ir šeimoje.

Veiksmų kryptys:

- analizuoti ir tobulinti Lietuvos įstatymus, atsižvelgiant į konstitucinį lyčių lygybės principą;
- teikti pasiūlymus dėl moterų ir vyrų lygių teisių ir galimybių principo įgyvendinimo;
- atlikti visų moters-žmogaus teisių tarptautinių konvencijų bei deklaracijų analizę, nustatyti Lietuvos įstatymų santykį su jomis ir rengti jas ratifikavimui;
- sudaryti žmogaus teisių mokymo programas, atkreipiant ypatingą dėmesį į moterų teises, rengiant mokytojus, policininkus, teisininkus, valstybės tarnautojus, žurnalistus bei kitus specialistus; ir keliant jų kvalifikaciją, įvesti ar išplėsti žmogaus teisių kursus vidurinėse mokyklose;
- siekti, kad prievarta ir smurtas prieš moteris būtų traktuojami kaip žmogaus teisių pažeidimai;
- šviesti visuomenę, leidžiant, platinant bei populiarinant tarptautinius žmogaus teisių dokumentus ir Lietuvos Respublikos įstatymus.

2. MOTERŲ EKONOMINĖ - SOCIALINĖ PADĖTIS

Pagrindinis tikslas:

- sukurti rinkos ekonomikos sąlygas atitinkančią įstatyminę bazę ir ekonominius mechanizmus, garantuojančius moterims ir vyrams lygias teises tiek ekonominėje veikloje, tiek šeimoje.

Veiksmų kryptys:

I. Užtikrinti moterų dalyvavimą priimant ekonominius bei socialinius sprendimus, įtraukiant moteris į komisijas bei darbo grupes, kuriančias Lietuvos ekonominio bei socialinio plėtojimo perspektyvas bei padedančias skirstyti užsienio valstybių, tarptautinių ir finansinių organizacijų teikiamą paramą.

II. Peržiūrėti socialinės paramos sistemą:

- patobulinti socialinės paramos labiausiai socialiai pažeidžiamoms ir nepasiturinčioms šeimoms skyrimo būdus ir tvarką;

- tobulinti ir plėsti valstybinį ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo įstaigų tinklą, parengti ir įgyvendinti papildomo vaikų ugdymo programas.

III. Garantuoti turtinių teisių šeimoje apsaugą:

- sukurti moterims palankesnę turto pasidalijimo šeimoje teisinę mechanizmą; priimant naująjį "Šeimos ir santuokos kodeksą", užtikrinti, kad nebūtų pažeidžiamos moterų ir vaikų teisės;
- įteisinti sutuoktinių nuosavybės sutartis, sukurti šių sutarčių registro sistema;
- sukurti efektyvų alimentų išieškojimo mechanizmą.

IV. Išplėsti moterų pajamų gavimo šaltinius:

- panaikinti diskriminavimą dėl lyties darbo rinkoje; kuo plačiau taikyti kriterijus, užtikrinančius darbuotojų atranką tik pagal kvalifikaciją; imtis priemonių, kad darbo skelbimuose nebūtų nurodyta lytis;
- sukurti sąlygas, kurios motinoms ir tėvams suteiktų galimybę derinti darbo ir šeimos pareigas (darbas nepilną darbo dieną, darbas pagal slenkantį tvarkaraštį ir kt.);
- sukurti moterų perkvalifikavimo sistemą; kurti specialias mokymo programas moterims, išauginusioms vaikus ir grįžtančioms į darbo rinką;
- parengti ir įgyvendinti mokymo bei įdarbinimo programą moterims su negalia.

V. Gerinti kaimo moterų padėtį:

- skatinti kaimo moteris užsiimti verslu; parengti specialias smulkaus ir vidutinio verslo, namų ūkio mokymo programas;
- atlikti išsamius kaimo moterų ekonominės, teisinės bei socialinės padėties tyrimus;
- sukurti teisinių mechanizmą, užtikrinantį socialines garantijas dirbančioms savo ūkyje moterims;
- tobulinti teisės aktus, reguliuojančius kaimo moterų užimtumą;
- organizuoti agroserviso tarnybas senų kaimo žmonių, o ypač vienišų kaimo moterų, žemei įdirbti ir kitiems žemės ūkio darbams atlikti.

VI. Propaguoti bei remti moterų ekonominį savarankiškumą:

- skatinti moteris ir mergaites įsigyti profesiją, užtikrinančią finansinę nepriklausomybę;
- skatinti moterų smulkų verslą bei asmeninę iniciatyvą;
- propaguoti namų ūkio darbo pasidalijimą šeimoje.

3. MOTERYS IR APLINKOS APSAUGA

Pagrindiniai tikslai:

- ugdyti visuomenės poreikį gyventi harmonijoje su gamta, lavinti racionalaus gamtos išteklių naudojimo ir palankaus aplinkai elgesio įgūdžius;
- gerinti visuomenės, o ypač moterų, informavimą apie konkrečios gyvenamosios vietovės aplinkos būklę ir jos pokyčius;
- skatinti visuomenę, o ypač moteris, dalyvauti aplinkos apsaugos sprendimų priėmimo ir jų įgyvendinime.

Veiksmų kryptys:

I. Integruoti aplinkos poveikio moters organizmui problemas į visas aplinkosaugos programas.

II. Sukurti visuomenės aplinkosauginio švietimo ir informavimo sistemą, į šią veiklą įtraukiant moteris:

- įtraukti aplinkosauginį švietimą į visų pakopų ugdymo institucijų mokymo programas, pradedant ikimokyklinėmis įstaigomis;

- skatinti aplinkos poveikio moters bei vaiko sveikatai tyrimus;
- visuomenės informavimo priemonėse, specialiuose leidiniuose ir kitais būdais informuoti visuomenę aplinkos apsaugos klausimais, susijusiais su moterų ir vaikų sveikata konkrečiose gyvenamose vietovėse;
 - kelti įvairių profesijų moterų kvalifikaciją aplinkos apsaugos srityje;
 - propaguoti harmoningą gyvenimo būdą ir vertybes, į šią veiklą įtraukiant moteris bei moterų organizacijas; remti visuomeninių moterų organizacijų ekologinio švietimo programas.
- III. Skatinti programų, padedančių šeimai ir moteriai įsijungti į konkrečių aplinkos apsaugos problemų sprendimą, parengimą bei jų įgyvendinimą, pvz.: energijos, vandens, šeimos biudžeto racionalus panaudojimas ir aplinka; buitinių atliekų ir antrinių žaliavų problemos; ekoprodukcija; moterų ir vaikų higienos bei kosmetikos priemonės ir aplinka; ir kt.
- IV. Remti ir skatinti ūkininkus bei verslininkus, auginančius ir perdirbančius ekologiškai švarius maisto produktus bei teikiančius tokio pobūdžio paslaugas.
- V. Dalyvauti tarptautinėje programoje "Moters aplinkai".

4. MOTERŲ SVEIKATA, ŠEIMOS PLANAVIMAS

Pagrindiniai tikslai:

- gerinti moterų sveikatą, nėščiųjų sveikatos priežiūrą, mažinti nėščiųjų ir gimdyvių mirtingumą;
- formuoti sveikos gyvensenos nuostatas;
- siekti prioritetinio finansavimo moterų ir vaikų sveikatos problemoms spręsti.

Veiksmų kryptys:

- sukurti sveikos gyvensenos ugdymo sistemą: propaguoti ją visuomenės informavimo priemonėse, formuoti sveikos gyvensenos įgūdžius visose ugdymo institucijose, akcentuoti rūkymo, alkoholizmo, narkomanijos ir prostitutijos žalą sveikatai;
- parengti ir įgyvendinti šeimos planavimo programą, ruošti jaunimą šeimai; aiškinti ankstyvų lytinių santykių žalą, diegti intymaus gyvenimo kultūrą bei teikti lytiniu keliu plintančių ligų profilaktikos žinių; teikti objektyvią informaciją apie šeimos planavimo metodus, siekti abortų mažinimo;
 - gerinti nėštumo priežiūrą bei gimdymo pagalbą;
 - propaguoti kūdikių maitinimą motinos pienu;
 - plėsti Lietuvoje ekologiškai svarių, kokybiškų maisto produktų nėščioms ir maitinančioms moterims bei vaikams gamybą;
 - skatinti mokslinius tyrimus, nagrinėjančius moterų ir vaikų sergamumo priežastis.

5. MOTERIS IR ŠVIETIMAS

Pagrindiniai tikslai:

- pasiekti didesnės moterų įtakos akademiniam gyvenime, švietimo bei mokslo politikos formavime bei valdyme;
- panaikinti moterų diskriminavimą aukščiausiose švietimo sistemos pakopose.

Veiksmų kryptys:

- atlikti lyčių skirtumų švietimo sistemoje, ypač vidurinėje mokykloje, tyrimus;
- panaikinti lyčių diskriminavimą priimant į visas švietimo sistemos įstaigas;
- skatinti moteris studijuoti magistratūroje bei doktorantūroje, dirbti mokslinį darbą;
- remti moterų studijų centrus bei lyčių problematikos mokslinius tyrimus;
- nagrinėti mokytojų parengime bei kvalifikacijos tobulinimo kursuose lyčių socialinių santykių problemas.

6. MOTERYS POLITIKOJE IR VALDYME

Pagrindinis tikslas:

- pasiekti, kad žymiai daugiau moterų dalyvautų politikoje ir valdyme.

Veiksmų kryptys:

- nuolat kelti visose valdymo grandyse dalyvaujančių moterų politinę bei administravimo kvalifikaciją; parengti kandidačių į aukštus valdymo postus programą;
- kelti visuomenės ir pačių moterų sąmoningumą moterų ir vyrų lygių galimybių klausimais;
- siekti, kad visuose Vyriausybės sudaromuose visuomeniniuose komitetuose ir komisijose vienos lyties atstovai neviršytų dviejų trečdalių;
- siekti, lyčių balanso Seimo ir savivaldybių kandidatų sąrašuose;
- analizuoti tarptautinių organizacijų bei kitų šalių patyrimą; taikyti jį, integruojantis į tarptautines struktūras.

7. PRIEVARTA IR SMURTAS PRIEŠ MOTERIS IR MERGAITES

Pagrindinis tikslas:

- sutelkti visuomenės jėgas kovai su prievarta ir smurtu prieš moteris bei jų prevencijai;
- įvertinti smurto prieš moteris mastą ir siekti jo sumažinimo.

Veiksmų kryptys:

- parengti atitinkamų įstatymų, susijusių su smurto aktais, papildymų ir pakeitimų projektus; rengiant Prevencijos įstatymo projektą atkreipti ypatingą dėmesį į smurto prieš moteris prevenciją;
- atlikti išsamius mokslinius tyrimus prievartos ir prieš moteris ir mergaites (vaikus); apie rezultatus informuoti institucijas bei visuomenę;
- parengti daugiau kvalifikuotų teisėsaugos ir teisėtvarkos specialistų (ypač moterų); pakoreguoti pareigūnų rengimo ir perkvalifikavimo programas, skiriant ypatingą dėmesį smurto (buitinių konfliktų) faktų tyrimo ir prevencijos ypatumams;
- parengti vaikų ir prievartinės prostitucijos prevencijos neatidėliotinių veiksmų planą;
- ištirti visuomenės požiūrį į prostitucijos legalizavimą ar uždraudimą ir sudaryti bei vykdyti atitinkamų priemonių programą;
- steigti Krizių centrus smurto aukoms.

8. MOTERIS IR VISUOMENES INFORMAVIMO PRIEMONĖS

Pagrindiniai tikslai;

- formuoti visuomenės informavimo priemonėse teigiamą požiūrį į moteris;
- panaudoti visuomenės informavimo priemonių galimybes moterų padėties pagerinimui;
- siekti didesnės moterų žurnalisčių įtakos formuojant visuomenės informavimo priemonių politiką.

Veiksmų kryptys:

Siekti, kad visuomenės informavimo priemonės objektyviai parodytų šiuolaikinę moterį nagrinėtų

lygių teisių ir galimybių problemas;

- siekti, kad kuo daugiau moterų būtų visuomenės informavimo priemonių redakcijose, valdybose; sudaryti sąlygas joms tobulinti savo profesinius įgūdžius ir žinias;
- rengiant žurnalistus, skirti daugiau dėmesio žmogaus teisių bei profesinės etikos klausimams;
- numatyti priemones, draudžiančias propaguoti smurtą prieš moteris, pornografiją, prostitucijos reklamą, žeminti moters orumą.

9. STATISTIKOS SISTEMA IR LYČIŲ SKIRTUMAI

Pagrindiniai tikslai:

- aprūpinti politikus bei sprendimus priimančius valdininkus objektyvia informacija apie vyrų ir moterų padėties skirtumus;
- informuoti visuomenę apie moterų ir vyrų padėties skirtumus.

Veiksmų kryptys:

- sukurti duomenų bazes apie moterų ir vyrų padėtį, analizuoti ją;
- tobulinti duomenų rinkimo metodiką, visose srityse įvedant lyties požymį;
- įvertinti vyrų ir moterų indėlį įvairiose visuomenės ir ekonomikos vystymosi sferose;
- nuolat informuoti politikus, valdininkus bei visuomenę apie esamą padėtį bei pasikeitimus;
- publikuoti statistinių bei socialinių tyrimų rezultatus, atskleidžiančius lyčių skirtumus.